

פרשת חיי שרה

מפי מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

בס"ד מרחשון תשע"ז • גליון 173

ניתן לשלוח מייל לכתובת rephael.wasser@gmail.com ולקבל את הגיליון מידי שבוע לתיבת המייל

לע"נ רבי יעקב דמרי ז"ל בר בחלה ע"ה נלב"ע בכ"ד מנחם אב התשע"ד ת.ג.צ.ב.ה.

קולה של אם בישראל

שרה אמנו מתקנת את כח הדיבור

ראשי פרקים:

המפגש עם אדם וחווה במערת המכפלה ✦ למה עדיין צריך לתקן? ✦ בזכות שרה יבוא המשיח ✦ אברהם ושרה הם גלגול של אדם וחווה ✦ הנחש השתמש בכישרוניותו לרעה ✦ תפקידה של אמא ותפקידו של אבא ✦ שרה מדברת ומתקנת את דיבורה של חווה ✦ שם העולם נפל בחטא וכאן ישנה עלייה והתקדמות ✦ שני סוגי חוויות ✦ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה ✦ שיחו לאפמי כי ששונה פנה ✦ מי היא 'אשת חיל'? ✦ אשרי יולדתו

מקורות עיקריים:

פרקי דרבי אליעזר פרק לו ✦ זוהר ח"א נז ע"ב ✦ זוהר חדש ח"ב מגילת רות כה ע"ב ✦ נחל קדומים ריש פרשת חיי שרה ✦ לחם מן השמים פרשת חיי שרה אות י ✦ פסיקתא זוטרנא (לקח טוב) פרשת בראשית ג, א ✦ נידה כד ע"ב ✦ ברכות נח ע"ב ✦ ערכין טו ע"ב ✦ קידושין ל ע"ב ✦ קידושין כט ע"א ✦ סוכה מב ע"א ✦ רמב"ם הלכות עבודה זרה א, ב ✦ רש"י בראשית כד, סז ✦ פרקי דרבי אליעזר פרק לב ✦ קידושין ל ע"ב ✦ אור החיים בראשית כב, ב ✦ אבות פ"ב, מ"ח

המפגש עם אדם וחווה במערת המכפלה

פרשת חיי שרה נפתחת בתיאור מותה של שרה אמנו. אברהם סופד לשרה ומבקש לקבור אותה בחברון. לשם כך הוא רוכש בכסף מלא מאת עפרון החיתי את מערת המכפלה. הדין ודברים עם עפרון ובני חת אודות הרכישה מתוארים בהרחבה בחלקה הראשון של הפרשה.

על הפסוק 'וְאֵל הַבְּקָר רָץ אַבְרָהָם'¹ כותב בעל הטורים: "ואל הבקר רץ" - אותיות 'ואל הקבר רץ', שרץ אחריו למערה. 'ואל הבקר רץ' בגימטריא - למערה רץ". לאמור, הכתוב רומז לנו מה אירע עם בן בקר זה, וכדברי חז"ל ב"פרקי דרבי אליעזר"², שבשעה שרץ אברהם להביא בן בקר ברח לפניו בן הבקר ונכנס למערת המכפלה ונכנס אחריו שם ומצא שם את אדם וחווה שוכבים על המיטות וישנים ונרות דולקים עליהם וריח ניחוח עולה מהם, לפיכך חמד את מערת המכפלה לאחוזת קבר.

¹ בראשית יח, ז.

² פרקי דרבי אליעזר פרק לו.

בזוהר הקדוש³ מבואר, שאדם הראשון הוא זה שחצב את המערה, ומהיכן ידע אדם הראשון היכן המערה? הוא ראה אור דקיק עולה באותו המקום, הסמוך לשער גן עדן, וראה שהאור הזה יוצא מגן עדן, והשתוקק להקבר שם.

ומוסיף הזוהר חדש⁴:

"רבי קיסמא אמר: מערת המכפלה סמוך לפתח גן עדן. בשעה שמתה חוה בא אדם לקברה שם ושם הריח מריחות גן עדן באותו הריח שהיה שם. רצה לחצוב יותר יצתה בת קול ואמרה דיך. באותה שעה עמד ולא חצב יותר ושם נקבר".

אלה תיאורים מופלאים ביותר, 'שער גן עדן', 'ריח גן עדן', אנחנו לא מבינים בזה, אבל דבר אחד אנחנו כן מבינים, שאברהם אבינו ושרה אמנו קשורים בקשר הדוק עם ראשית הבריאה, ועשרת הדורות שמונים חז"ל⁵ מנח ועד אברהם, אינם רק חשבון שנוגע ללוח הזמנים של תולדות ישראל, אלא קשר המעיד על החיבור האמיץ המחבר בין אברהם אבינו ושרה אמנו לדמויות הראשית.

מאז החטא הקדמון העולם נמצא בתהליך של תיקון, וקיים נסיון להחזיר את העולם למקום שבו היה צריך להיות לפני החטא.

למה עדיין צריך לתקן?

שאלה: הרי אדם וחוה נענשו על חטאם, אז למה עדיין צריך לתקן?

תשובה: העובדה שאדם קיבל עונש, זה לא הופך אותו לבסדר. כשילד מקבל עונש, זה לא הופך אותו בן רגע להיות טוב. אדם שגזל מחברו, עליו להשיב את הגזלה, אבל בזה לא נגמר התיקון, עליו להיפרד גם מהתהליכים הנפשיים שהובילו אותו לכישלון.

זה נכון בנוגע לאדם הפרטי וזה נכון גם בנוגע לאנושות כולה, כשהאנושות חוטאת האנושות צריכה לתקן. העובדה שצורך היהודים הגרמני ימ"ו שם קץ לחייו בפיהררבונוקר שבברלין, לא תיקנה את האנושות. העולם המטורף שייצר את המפלצת הנאצית והביא לשואה הארורה, חייב לעבור תהליך זיכוך והתנקות מכל הזוהמה שדבקה בו.

חטא אדם וחוה מלמד אותנו ברמה האנושית על המקום הרוחני שבו היתה האנושות. העולם לא היה מסוגל לחיות עם האידיאל האלקי, האנושות נדרשה לעבור תהליך של זיכוך עד שתהיה ראויה לאידאל הזה. ברמה הפרטית, אדם שנכשל בחטא צריך לשוב מחטאו ולתקן את מה שקלקל, אבל ברמה הציבורית, מלבד התיקון הנדרש, חטאי הציבור מעידים על המדרגה שבה העולם נמצא.

בהתאם לזה, גם כל התפתחות רוחנית וכל חידוש של תורה שמתגלה בעולם מעידים על עליית מדרגה ברמה האנושית, והדבר נכון גם בעולם המדעי, כל גילוי שנחשף מעיד על הבשלות האנושית שמסוגלת להכיל אותו בכלים הראויים, ולהשתמש בו בצורה מושכלת.

³ זוהר ח"א נז ע"ב.

⁴ זוהר חדש ח"ב מגילת רות כה ע"ב.

⁵ ראה אבות פ"ה, מ"ב.

בזכות שרה יבוא המשיח

מרן החיד"א, רבי חיים יוסף דוד אזולאי⁶, מביא בספרו "נחל קדומים"⁷ רמזים שונים העוסקים בדמותה של שרה אמנו, וכך כתוב שם:

"ויהיו חיי שרה מאה'. סופי תיבות שם הו'ה. הקב"ה ייחד שמו עליה להעיד שהיא צדקת גמורה. רבינו אפרים ז"ל בפרישתו כתב ידו, ועוד האריך ברמז שמות הקדש היוצאים מפסוק זה. ורבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל ברמזיו כתב יד כתב ו'יהיו חיי שרה מאה', ראשי תיבות 'משוח', דבזכות שרה יבא המשיח. עכ"ד. ואפשר כי כל עיקר הקלקלה היתה חוה, ושרה אמנו ע"ה הרבתה לתקן חוה, ואם כן בזכותה יבא משיח, שהגדילה לתקן עוון חוה. ובליקוטים כתב יד ראיתי, ראשי תיבות ו'יהיו חיי שרה מאה', גימטריה 'בשמחה' עם הכולל, ואפשר דסופי תיבות הו'ה כאמור וראשי תיבות 'בשמחה' שהוא כינוי לשכינה, לומר דבמעשיה הטובים היה יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. ודו"ק".

עניינה של שרה אמנו הוא לתקן את מה שקלקלה חוה בעולם. יש כאן עומק גדול, אין לנו רשות לגעת בזה יותר מיד, אנחנו רק מתבשמים.

אברהם ושרה הם גלגול של אדם וחווה

במקום אחר⁸ כתב מרן החיד"א:

"ויקם השדה והמערה אשר בו', ראשי תיבות גימטריה 'חווה' עם הכולל, וסופי תיבות ו'יקם השדה', גימטריה 'אדם', כמו שכתוב בזוהר הקדוש (דף קכח ע"ג) מהאי קרא דבגיניה דאברהם אתקיימו אדם וחווה. עיין שם. וכבר נודע דאדם וחווה באו בגלגול אברהם ושרה, וכמו שכתבו גורי האר"י ז"ל, והיודע בסוד הגלגול יבין את זאת".

כלומר אברהם ושרה הם אלה שמקיימים את אדם וחווה. צריך להבין את זה, אלו דברים עמוקים שנוגעים לסדרי ההנהגה האלקית, ואין לנו יד בזה, אך מספיק להיפגש עם הדברים כדי להבין במה אנחנו עסוקים.

הנחש השתמש בכישרונותיו לרעה

חווה היתה "אם כל חיים"⁹, היא החייתה את העולם, היא היתה האמא הראשונה בעולם. מלבד זאת חווה מלשון חוויה, חווה מדברת ומספרת ופוגשת את הנחש שנקרא בארמית 'חיויא'. הדימיון הזה לחווה איננו מקרי, הנחש הילך על שתיים ודיבר בלשון הקודש, "ובאיזה לשון דיבר הנחש עם האישה? בלשון הקדש, כי

⁶ רבי חיים יוסף דוד אזולאי (חיד"א) (ירושלים-ליורנו, איטליה), התפ"ז-התקס"ו - מגדולי הפוסקים, רב ומקובל. למד בישיבתו של רבי חיים בן עטר והיה תלמידם של חכמי ירושלים, בהם הדיין רבי יונה נבון והמקובל רבי דוד חזן. מצעירותו ניחן ביכולת דרשנית, בכישרון כתיבה ובנמרצות רבה. בגיל שבע עשרה החל בכתיבת ספרו הראשון. בזכות אישיותו המיוחדת התמנה על ידי קהילת חברון כשליח (ש"ר) לקהילות היהודים בערי מערב אירופה כדי לאסוף תרומות עבור יהודי חברון. לצד אישיותו המיוחדת, היה חיד"א בעל הופעה חיצונית מרשימה, ומבין כל השליחים, בני דורו, שיצאו מארץ ישראל לתפוצות, היה החיד"א השליח המפורסם ביותר, שהגדיל והאדיר את שמה של ארץ ישראל ונלחם מלחמת כבודה. כתב עשרות ספרים במגוון תחומים: תלמוד, הלכה, פרשנות - ובכלל זה פרשנות מקרא, קבלה, עיונים בתפילה, ביבליוגרפיה ותיעוד של כתבי יד ועוד.

⁷ נחל קדומים ריש פרשת חיי שרה.

⁸ לחם מן השמים פרשת חיי שרה אות י'.

⁹ בראשית ג, כ.

כתוב בו 'הנחש היה ערום', והיה מהלך בקומה זקופה, והיה יודע לשון האדם¹⁰. ומלבד זאת גלגל עינו של הנחש דומה לגלגל עינו של האדם¹¹.

חז"ל תיקנו ברכה מיוחדת למי שרואה חיה משונה, "הרואה פיל, קוף וקפוף [ינשוף], אומר: 'ברוך משנה את הבריות'¹². המאירי¹³ מבאר שהסיבה שנבחרו דווקא שלושת אלה היא, מפני שיש אצלם דמיון לאדם. לפני חטא הנחש, מסתבר שגם הוא היה נכנס לרשימה. בראשית הבריאה הנחש היה בעל מעלה, הוא היה בעל החיים הקרוב ביותר אל האדם, אבל הוא השתמש בכישרונותיו לרעה ונסה לכבוש את האדם, ולכן ירד ממעמדו.

הנחש לוקח את העולם הזה והופך אותו להיות חוויה של דיבור רע, "וְהַנְחָשׁ הָיָה עָרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקִים וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הַגֶּן... וַיֹּאמֶר הַנְחָשׁ אֶל הָאִשָּׁה לֹא מוֹת תָּמוּתוּ"¹⁴.

חז"ל¹⁵ אומרים, שלעתיד לבוא כל חיות העולם באות אל הנחש ואומרות לו: "ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך?", הרי כל מה שאתה עושה זה להכיש אנשים ולהמית אותם, אתה לא אוכל את בשרם ולא נהנה מכך, אז בשביל מה אתה עושה את זה? עונה להם הנחש: עד שאתם באים אלי ושואלים אותי מדוע אני מכיש סתם, תשאלו את בני האדם למה הם אומרים לשון הרע, מה יוצא להם מזה שהם מטילים דופי בבריות לחינם.

הדיבור המשמעותי הראשון שאנחנו פוגשים בתורה, זה השיח שבין הנחש לבין חוה, והנחש מצליח להשפיל את קדושת הדיבור ולהשתמש בה ככלי לסיפוק תאוות וחוויות מגונות.

תפקידה של אמא ותפקידו של אבא

הדיבור במקורו שייך לבניין הנפש, הרוח והנשמה. על ידי קדושת הדיבור נבנים כל היסודות הרוחניים שלנו כעם. כדי להגיע לכך אנו נדרשים לשמור על לשוננו שמירה יתרה. האישה נכנעה להסתת הנחש והפילה את העולם בחווייתה.

תפקידה המרכזי של האם בישראל שייך לקדושת הדיבור. הגמרא אומרת:

"תניא, רבי אומר: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמשדלתו בדברים, לפיכך הקדים הקדוש ברוך הוא כיבוד אב לכיבוד אם; וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה, לפיכך הקדים הקדוש ברוך הוא מורא האם למורא האב"¹⁶.

טבעו של עולם הוא, שאדם מכבד יותר - את אמו, וירא יותר - מאביו, לכן כשהתורה מצווה על **כיבוד הורים**, נאמר: "כְּבֹד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ"¹⁷, התורה מקדימה את האב כדי שנתחזק בשמירה על כבודו,

¹⁰ פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) פרשת בראשית ג, א.

¹¹ נידה כד ע"ב.

¹² ברכות נח ע"ב.

¹³ מאירי שם ד"ה הרואה. ובהליכות שלמה (כג, לה) הורה הגרש"ז אויערבך לברך גם על שאר בעלי חיים משונים.

¹⁴ בראשית ג, א-ד.

¹⁵ ערכין טו ע"ב.

¹⁶ קידושין ל ע"ב.

¹⁷ שמות כ, יב.

וכשהתורה מצווה לרא מפני הורים, נאמר: "אִישׁ אָמוּ וְאָבִיו תִּירָא"¹⁸, התורה מקדימה את האם כדי שנתחזק ביראתה.

שני הצדדים הללו רמוזים במושג 'הורים', 'הורים' - מלשון 'הריון' ומלשון 'הוראה'. האם שייכת יותר למושג ה'הריון', הריון זו התפתחות שמתחילה מרגע שהעובר מתחיל להיווצר ברחם האם, ומרגע זה ואילך, עד מאה ועשרים, האם מלווה את בנה ודואגת לצרכיו הרוחניים והגשמיים. בהתחלה היא מרגישה את התנודות והבעיטות, וכשהוא יוצא לאויר העולם היא מקרבת אותו אליה ודואגת לכל צרכיו.

תפקידו של האב שייך יותר למושג ה'הוראה', "האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות..."¹⁹, "יודע לדבר - אביו לומדו תורה וקריאת שמע"²⁰.

כאמור הגמרא מסבירה, שבן מכבד את אביו יותר מאמו, מפני שהאם משדלתו בדברים, ורש"י שם מבאר:

"משדלתו - מפתה אותו, כדמתרגמין 'וכי יפתה' (שמות כב, טו), ארי ישדל".

אמא יודעת לטף ולדבר על ליבם של הילדים, ברכות ובנעימות. הילדים משתפים אותה יותר בחוויותיהם ופותחים את סגור ליבם. לעומתה האבא מתרכז יותר בהכוונה והדרכה.

שרה מדברת ומתקנת את דיבורה של חוה

חוה היתה "אם כל חי", היא חוותה והרגישה את המציאות, ומתוך כך נפלה ברשתו של החיוויא, הנחש. שיחת הנחש היתה לה לרועץ והסיתה אותה להכשיל גם את אדם.

לעומתה עומדות דמויותיהם של שרה אמנו ואברהם אבינו, "הַבֵּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אָבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוּלְלֶכֶם כִּי אֶחָד קָרָאתִיו"²¹. אברהם אבינו היה המהפכן של העולם, אדם בעל אישיות, הרמב"ם מכנה אותו "עמודו של עולם"²², הוא חולל מהפכה אמונית אדירה בכל התפישה האנושית, ויש רק אדם אחד בעולם שהצליח להכתיב לאברהם אבינו מה לעשות וכיצד לנהוג - האדם הזה הוא שרה אמנו.

כמעט כל התהליכים המשמעותיים מתחילים משרה אמנו, שרה היא זו שמציעה לאברהם להיבנות מהגר, "בֹּא נָא אֶל שַׁפְחָתִי אוּלַי אֲבַנָּה מְמַנָּה"²³, היא מדברת אתו ובשיחתה מביאה תיקון גדול לעולם. שרה מדברת עם אברהם אישה ובכך מתקנת את דיבורה של חוה עם אדם.

לאחר מכן שרה מזהה אצל הגר פגם בדיבור, הגר התחילה לדבר בגנותה של שרה והיתה מזלזלת בה. שרה היתה המתקנת הגדולה של כוח הדיבור, היא לא יכלה לסבול סגנון כזה שמחזיר את העולם אל החטא הקדמון, זה לא התאים לבנין הרוחני והמוסרי שהלך ונבנה בביתה, ולכן דרשה לגרש את האמה הזאת.

¹⁸ ויקרא יט, ג.

¹⁹ קידושין כט ע"א.

²⁰ סוכה מב ע"א.

²¹ ישעיה נא, ב.

²² רמב"ם הלכות עבודה זרה א, ב.

²³ בראשית טז, ב.

שם העולם נפל בחטא וכאן ישנה עלייה והתקדמות

אברהם אבינו שמע בקול אשתו כשם שאדם הראשון שמע בקולה של חוה, אלא ששם העולם נפל בחטא וכאן ישנה עלייה והתקדמות.

חז"ל אומרים²⁴ שאברהם היה טפל לשרה בנביאות, המילה 'נביא' רומזת לביטוי 'ניב שפתיים', "בוֹרָא נִיב שְׁפָתַיִם שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלְקָרוֹב אָמַר ה' וּרְפָאתַי"²⁵. הנביא שייך לדיבור, מהותו היא לדבר, למלל ולהביא את דבר ה'. שרה היתה כלי להופעת דבר ה' ואברהם היה טפל לה בנביאות, לכן היא זו שמזהה את הקלוקל שקיים בישמעאל, "וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק"²⁶, ורש"י מבאר שהיה עובר על שלוש העברות החמורות.

שרה אמנו התבוננה במעשיו של ישמעאל וזיהתה בו את אותן התכונות שהתגלו אצל קין בימי הראשית של הבריאה והביאו קלוקל גדול. היא מרגישה ש'ההיסטוריה חוזרת', היא רואה את ישמעאל יורה חיצים על יצחק כדי להרוג אותו, ומבקשת לעצור את המגמה הזאת.

היינו כבר בתסריט האימה הזה ואנחנו מאוד לא מעוניינים לשוב אליו, לכן "וַתֵּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ"²⁷.

שני סוגי חוויות

אנחנו חיים בעולם שיש בו שני סוגי חוויות: יש חוויות שהן בבחינת 'חיוויא', חוויות שנמשכות מההסתה של הנחש הקדמון, ויש חוויות ששייכות לעולם מתוקן, ואותן אנו פוגשים בפרשה שלנו, במערת המכפלה, שם פוגש אברהם אבינו את אדם וחוה במדרגה שלפני החטא ומריח ריח גן עדן.

כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה

שרה אמנו נקברת במערת המכפלה אצל אדם וחוה, היא ממשיכה את דרך התיקון גם אחרי מותה, ובסוף הפרשה אברהם אבינו מצטרף אליה ונקבר גם הוא במערת המכפלה. בתווך נמצאת פרשיית שידוכו של יצחק, שלוש שנים אחרי קבורת שרה, אליעזר עבד אברהם נשלח לחפש אישה ליצחק ומגיע עם רבקה, ואז נאמר:

"וַיְבָאָה יִצְחָק הָאֵלֶּלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבָה וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ"²⁸.

יצחק נושא את רבקה לאישה, מביא אותה אל בית הוריו, ומתנחם על פטירת אמו. בזמן העקדה היה יצחק בן שלוש שנים ושבע ובקחתו את רבקה היה בן ארבעים, כלומר עברו שלוש שנים מאז פטירת אמו. אומר רש"י²⁹:

²⁴ ראה שמות רבה א, א.

²⁵ ישעיה נז, יט.

²⁶ בראשית כא, ט.

²⁷ בראשית כא, י.

²⁸ בראשית כד, זס.

²⁹ רש"י בראשית כד, זס.

"אחרי אמו - דרך ארץ, כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה, ומשמתה הוא מתנחם באשתו".

רש"י מסביר, שכל זמן שאמא נמצאת בעולם, וזה לא משנה באיזה גיל הילד, בן שבע או בן שלושים ושבע, ואם הוא נשוי ואבא לילדים או סבא לנכדים, כל זה לא משנה, כל עוד אמו בעולם, הוא 'כרוך אצלה'. אמא נשארת אמא עד מאה ועשרים, והבן נשאר בן עד פטירת אמו. רק אחרי מאה ועשרים, כשאמו נפטרת מן העולם, מתנחם אדם באשתו. מקורו של רש"י במדרש³⁰, ושם הנוסח שונה מעט:

"עד שלא לקח אדם אשה, אהבתו הולכת אחר הוריו. לקח אשה, אהבתו הולכת אחר אשתו".

הקשר המופלא הזה שבין אם לילדיה, הוא "מפני שאמו משדלתו בדברים", כפי שראינו. כוח הדיבור של האמא פועל על נפש הילד מיום היוולדו, סולל מסילות אל ליבו ומעצב את אישיותו. בשנים הראשונות הילד שומע את אמו מספרת לו סיפור על המיטה, והוא מספר לה על החוויות שחוה בגן. במהלך השנים הולך ונבנה עולם שלם של דיבור והקשבה, והקשר שמתרקם הופך להיות קשר של קיימא שאין לו התרה, "גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שבן מכבד את אמו יותר מאביו"³¹.

שיחו לְאָמִי כִּי שְׂשׂוֹנָה פָּנָה

עד פרשת העקדה שרה מלווה את יצחק, מחנכת אותו, מגדלת אותו ודואגת לכל צרכיו. "אור החיים" הקדוש³² מתאר מה ארע בבית אברהם ערב העקדה, וזו לשונו:

"כל אותו הלילה היה אברהם מפייס לשרה להסכים עמו שיוליכנו ללמדו תורה עד אור הבוקר".

הפעם הראשונה שבה אנחנו נחשפים לקשר שבין אברהם אבינו ליצחק בנו, זה כשיצחק כבר בן שלושים ושבע, ואז נאמר: "וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִי בְנִי... וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו". בפסוקים אלה מתגלה היחס האבהי שבין אברהם ליצחק, ועדיין לא הותר החיבור בין יצחק לאמו. ביטוי לכך אנו מוצאים בפיוטו של רבי יהודה בן שמואל אבן עבאס "עַתְּ שְׁעָרֵי רְצוֹן לְהַפְתִּיחַ", הנאמר על ידי עדות המזרח בתפילת ראש השנה, לפני תקיעות השופר שבין תפילת שחרית לתפילת המוסף. באומנות מופלאה מתאר הפייטן את רחשי ליבו של יצחק במעמד העקדה, וכותב:

"שיחו לְאָמִי כִּי שְׂשׂוֹנָה פָּנָה,

הַבֵּן אֲשֶׁר יָלְדָה לְתַשְׁעִים שָׁנָה,

הִיא לְאֵשׁ וּלְמֵאֲכָלֶת מִנָּה.

אָנָּה אֲבִקֵּשׁ לָהּ מִנַּחֵם אָנָּה,

צַר לִי לְאֵם תִּבְכֶּה וְתִתְיַפֵּחַ,

עוֹקֵד וְהַנְּעֻקָּד וְהַמְזַבֵּחַ".

גם בשעה זו, קולה של אמא מהדהד בליבו של יצחק.

³⁰ פרקי דרבי אליעזר פרק לב.

³¹ קידושין ל ע"ב.

³² אור החיים בראשית כב, ב.

מי היא 'אשת חיל'?

אם נתבונן בפרק המופלא של "אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא"³³ נגלה שהוא מתחיל ב"דְּבָרֵי לְמוֹאֵל מְלֶךְ מְשָׂא אָשֶׁר יִסְרְתוּ אָמוֹ. מִה בְּרֵי וּמִה בְּרֵי בְּטַנִּי וּמִה בְּרֵי נְדָרָי"³⁴. 'למואל' זה כינוי לשלמה המלך, שלמה המלך חותם את ספר משלי בדברי המוסר של אמו, אמו מייסרת אותו בדברי מוסר ואומרת לו³⁵: אתה הבן שלי ולא של אבא שלך, אם לא תלך בדרך הישר, לא יאשימו את אבא שלך, כי אבא שלך צדיק, יגידו שזה כנראה בגלל האמא, לכן עליך להזהר. המילה "ייסורים" נגזרת מהשורש יס"ר, יש שני שורשים שמאוד מזכירים את השורש יס"ר והם: יש"ר ויצ"ר. יצירה, פירושה לקיחת דבר שאין לו צורה והפיכתו לדבר שיש לו משמעות. אדם שלוקח גוש מתכת, יכול לחשוב שבעצם אין בו כלום והוא מיותר, אבל אם יתבונן בפוטנציאל שגלום בו יגלה שהגוש הסתמי הזה יכול להיות מזלג, כף, כפית, סכין, טוריה וכדו', כל כך הרבה גלום בו, ואז הוא מיישר אותו והופך אותו לדבר מאוד מאוד מסוים, הוא לוקח את עי"ן-הפועל של השורש יצ"ר והופך אותה ליש"ר. כשהאם מייסרת את בנה היא בעצם מיישרת ומייצרת אותו מחדש, היא לוקחת את כל הכוחות שיש בבן ומנתבת אותם והופכת אותם ליצירה ישרה ובעלת משמעות.

אמו של שלמה מלמדת אותנו מי היא 'אשת חיל', אישה כזו שמסוגלת לגלות את כוחות החיים שטמונים בילדיה וליישר ולנתב אותם בחכמה, בתבונה ובמסירות נפש, בצורה ישרה, זו היא 'אשת חיל'.

בהמשך שם מלמדנו רבי יצחק שאכן שלמה המלך חזר בו והודה לאמו. הוא הבין שדבריה באים ממקום של אהבה טהורה של אמא שחפצה לראות את בנה הולך ומתפתח. לא כל אחד יכול לדבר בחופשיות עם המלך ובוודאי לא להוכיח אותו על מעשיו. הפריבילגיה הזו שמורה לאמו של מלך, מכיון שהשיח שלה עם המלך לא התחיל מעכשיו, יש לה ערוץ פתוח עם בנה מיום היוולדו.

אשרי יולדתו

המשנה באבות מונה את שבחם של תלמידי רבן יוחנן בן זכאי, כל אחד לפי מעלתו, וזו לשון משנה³⁶:

"חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן: רבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהושע בן חנניה, ורבי יוסי הכהן, ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערך.

הוא היה מונה שבחן: רבי אליעזר בן הורקנוס - בור סיד שאינו מאבד טיפה. רבי יהושע - אשרי יולדתו. רבי יוסי - חסיד. רבי שמעון בן נתנאל - ירא חטא. ורבי אלעזר בן ערך - מעין המתגבר".

מעלותיהם של החכמים מאוד ברורות: אחד בעל זיכרון חד ואחד נוהג בחסידות, אחד ירא שמים ומדקדק במצוות ואחד חדשן מופלא, אך מה משמעות מעלתו של רבי יהושע? מדוע העובדה שאמא שלו היתה ממש צדקת, מעידה על שבחו?

מבאר רבי עובדיה מברטנורא שם:

"אשרי יולדתו - מאושר במידות טובות עד שכל העולם אומרים עליו אשרי מי שילדתו.

³³ משלי לא, י.

³⁴ משלי לא, א-ב.

³⁵ על פי סנהדרין ע"ב.

³⁶ אבות פ"ב, מ"ח.

ויש אומרים, על שם שהיא גרמה לו שיהא חכם, שהיתה מחזרת על כל בתי מדרשות שבעירה ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שבמעיי שיהיה חכם, ומיום שנולד לא הוציאה ערשתו מבית המדרש כדי שלא יכנסו באזניו אלא דברי תורה".

רבי יהושע זכה באמא שהקדישה את כל כולה למענו, היא דאגה לחינוכו והתפללה מקירות ליבה שיהיה שלם בתורה וביראת שמים טהורה, ולכן כל מי שרואה את רבי יהושע בצדקותו, מתפעל ואומר: "אשרי יולדתו!".